

بازشناسی تکایا به عنوان عامل موثر در هویت و پیکره بندی شهر اسلامی (مطالعه موردی : قم)

فائزه معینی پور^{1*}، محمد معینی پور²

1- کارشناس ارشد شهرسازی و مدرس دانشگاه پیام نور واحد قم، Faezeh.moeini@gmail.com
2- دانشجوی مهندسی شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، Mo.moyny@gmail.com

چکیده

فضای شهری، جلوه گاه هویت جمعی شهروندان و عرصه ای برای نمایش روح حاکم بر جامعه بوده و همواره به گونه ای در انتظام بخشیدن به پیکره شهر ایفای نقش نموده است. با درنظر داشتن ساختار سنتی و بافت فشرده شهرهای کویری ایران، تکایا بعنوان تنها فضاهای باز شهری با عملکرد غالب مذهبی، ازجمله نقاط کانونی تبلور حیات اجتماعی و تجلیگاه آیینهای جمعی بوده و تأثیر غیرقابل انکاری بر شکل گیری هویت شهر ایرانی- اسلامی داشته اند. فرضیات پژوهش حاضر براین مبناست که تکایا، درحالیکه از جهت کالبدی، مفهومی و کارکردی از مجموعه ارزشهای مذهبی حاکم بر جامعه و به ویژه مناسک و مراسم آیینی تأثیر پذیرفته، در شکل گیری نظم کالبدی حاکم بر شهر موثر بوده اند. بافت تاریخی شهر قم، به لحاظ امکان بازشناسی پیکره سنتی، بعنوان مطالعه موردی انتخاب گردیده است. پژوهش، رویکردی تجربه گرا داشته و از قالب کلی اثبات گرایی پیروی کرده است. جمع آوری اطلاعات به روش اسنادی، مصاحبه و برداشتهای میدانی بوده است. ماحصل بررسیهای صورت گرفته در جهت بازشناسی حدود 20 مورد از تکایای شهر، مؤید تأثیرات صریح ارزشهای مذهبی جامعه و مجموعه مراسم آیینی - به ویژه آیین سوگواری سومین پیشوای شیعیان- بر شکل گیری کالبد تکایا و نیز نظام کالبدی حاکم بر شهر می باشد.

واژه های کلیدی: تکیه، مرکز محله، هویت شهر، مراسم آیینی، پیکره بندی شهر.

1- مقدمه

شهرها را نه تنها می توان به عنوان بستر شکل گیری روابط انسانی در تعامل با یکدیگر دانست، بلکه فضاهای شهری همواره به عنوان بخشی مهمی از شهر می توانند با انسان ها ارتباط برقرار کنند، از آنها تأثیر پذیرند و بر آنها تأثیر گذارند. چنان که پاکزاد می گوید: «فضای شهری چیزی نیست جز فضای زندگی روزمره ی شهروندان که هرروز به صورت آگاهانه یا نا آگاهانه در طول راه، از منزل تا محل کار ادراک می شود.» [1] همچنین بنا بر تعریف مدنی پور: «فضای شهری به عنوان یکی از زیرمجموعه های مفهوم فضا، از مقوله فضا مستثنی نیست. بدین معنی که ابعاد اجتماعی و فیزیکی شهر رابطه ای پویا با یکدیگر دارند. در واقع فضای شهری مشتمل دو فضای اجتماعی و فیزیکی می شود.» [2]